

Retrat del comte de jove.

El comte d'Espanya, un monstre de carn i ossos

JOAN MUNAR I FIOI

A través del cinema o de la literatura ens han fet escarrufar amb la història del comte Dràcula, el conegut vampir de la novel·la de Bram Stoker (1847-1912). Aquesta novel·la romàntica publicada el 1897, amb grans dosis de fantasia, es va inspirar en un personatge real, Vlad Draculea, que va ser príncep de Valàquia a mitjan segle XV. Draculea va ser conegut per la seva crueltat i especialment per la seva afició a empalar els contraris, entre altres horribles tortures.

Si coneixem les facècies del Dràcula transilvà, el de carn i ossos o el de les pel·lícules, als sineuers no ens hauria de passar per malla la inquietant figura d'un noble que va fer del nostre poble la seva Transilvània particular, on en vida trobava el seu repòs terrenal i ja mort va recórrer un llarg camí fins a trobar-hi el repòs etern. Si bé no es compta cap empalament entre les seves ordres d'execució, veurem com el sadisme i la tortura varen acom-

panyar-lo fins als darrers dies com a segell de la seva autoritat. Ferm que si la seva biografia hagués arribat a orelles de Bram Stoker, hagués trobat material per recrear qualche ésser d'aire demoníac. Amb un estil més històric que fantasiós, les peripècies del primer comte d'Espanya han estat narrades per alguns escriptors com Pío Baroja (1872-1956), Mercè Rodoreda (1908-1983), Marcel·lí Fité (1949); les fetes del personatge no deixaven ningú indiferent, ni amics ni enemics.

De Charles d'Espagnac a Carlos, conde de España

Fou batiat amb el nom de Roger-Bernard-Charles d'Espagnac de Ramefort, nascut el dia de la Mare de Déu d'Agost de 1775, a Ramefort (Foix, Llenguadoc). Era el cinquè fill del marquès d'Espanha i baró de Ramefort, Henri-Bernard d'Espagnac i Charlotte-Claire de Cabalby. La família va fugir de França durant la Revolució i, procedents d'Anglaterra, arribaren a Mallorca l'any 1792. Pare i fill entraren a l'exèrcit espanyol al servei de Carles IV, que els envià a lluitar contra la França republicana a la campanya del Rosselló.

Amb la família definitivament esta-

blerta a Palma, davant la irremeiable consolidació de la República Francesa, Charles d'Espagnac es casaria amb Dionísia Rossinyol de Defla i Comellas l'any 1804 [1]. La parella es va casar a la Seu, dins la capella de sant Martí, on hi havia enterrades les despulles del pare de la novia, Miquel Rossinyol de Defla, que en vida s'havia oposat al matrimoni de l'hereva de Defla amb aquell pretendent «francès»; la mort del sogre va permetre la unió dels llinatges d'Espagnac i Rossinyol de Defla, que sembla que no comptà ni tan sols amb la benedicció del bisbe.

De nou tornà a lluitar contra França a la Guerra del Francès (1808-1814) durant la qual, per un breu espai de temps, va ser governador militar de Madrid, de fet va presidir-hi l'acte de proclamació de la Constitució de Cadis (1812). L'animadversió contra el territori administratiu de naixó s'incrementà durant la pugna contra Napoleó i l'expressava amb les paraules que li atribueix Pío Baroja «la sang francesa que tenia la vessaren els francesos a la Guerra de la Independència» [2] Amb la tornada de Ferran VII a Espanya ell se'n declara fervent seguidor, l'any 1817 s'espanyolitza el nom i el llinatge, de llavors ençà seria *Carlos de España*.

DOSSIER ESPECIAL EL COMTE D'ESPANYA

Vista de les cases de Defla, on el comte trobà el repòs. Fotografia de Maria A. Munar.

Dia 27 d'agost de 1819 Ferran VII el nomena *conde de España* pels serveis prestats a la corona; és, per tant, un títol nobiliari referit a un llinatge, sense lligam a un comtat «territorial» (com també ho són els ducs de Suárez o ho va ser el marquès de Dalí de Púbol). L'any de davant, Riego reimplantà de nou la Constitució de Cadis, cosa que el va fer tornar antiliberal i absolutista convençut. Va ser enviat clandestinament al Congrés de Verona per encoratjar la Santa Aliança a l'ocupació d'Espanya amb l'exèrcit dels Cent Mil Fills de Sant Lluís, en el qual va participar l'any 1823, que dugué Ferran VII un altre pic al tron. A Madrid va servir fidelment el rei i va establir-hi reconeguda amistat. Sembla ser que una traïció a un altre francès partidari de Ferran VII que havia volgut dur a terme un pronunciament ultrareialista, anomenat Jorge Bessières, li va fer guanyar la Grandesa d'Espanya. Bessières va ser afusellat per ordre del comte, a fi de protegir la imatge del rei. Carlos de España, per no deixar fressa, li va cremar tots els papers i un salconduit que havia signat el mateix Ferran VII. Així, el rei el va enaltir a «*Grande de España*», màxima dignitat de la noblesa espanyola, immediatament inferior als infants d'Espanya, dia 30 de juny de 1827. Encara l'any 1830 Ferran VII accediria a crear el títol de vescomte de Cosserans per al primogènit -masculí- del comte (títol encara

ara vigent).

Sang i foc

El mateix any de la concessió de la Grandesa d'Espanya, 1827, el mes de setembre va ser destinat al Principat de Catalunya amb l'encàrrec de reprimir la Revolta dels Malcontents (un nou pronunciament ultraconservador que, entre d'altres, demanava el retorn de la Inquisició). Tot i que el comte d'Espanya simpatitzava amb els revoltats, va complir les ordres aniquilant tot adversari a sang i foc. Va fer cremar la ciutat de Ripoll a més de fer afusellar tots els caporals dels malcontents.

Esvaïda la revolta, el comte és nomenat capità general de Catalunya i s'estableix a la Ciutadella de Barcelona, fortalesa que havia estat construïda després de la caiguda de 1714 a fi de controlar-ne i reprimir-ne la població. Aviat es va guanyar el malnom del «tigre de Catalunya» i el claríssim apel·latiu «assassí de Catalunya». Els penjats a la forca i els afusellats, en un nombre mai vist, li donaren fama de sanguinari com cap altre. Les mesures de repressió i càstig el perfilaren, a més, com a sàdic i llunàtic. No debades Pío Baroja li dedicà aquesta descripció «*El conde tenía manía incendiaria, la manía de la destrucción, el sadismo, la misoginia y una teatralidad macabra*» [3].

Quan va ser mort Ferran VII, s'inicià un conflicte armat per la successió. El comte s'alineà al costat dels absolutistes partidaris de Carles Maria Isidre de Borbó, pretendent al tron d'Espanya, que requeia en mans d'Isabel II. Començava la Primera Guerra Carlina. El mes de novembre de 1836 va establir-se la Junta Superior Governativa de Catalunya, a Berga, que fou l'organisme de govern i de coordinació dels exèrcits carlins al Principat. La Junta de Berga va cridar el comte per comandar les tropes revoltades.

A Berga eren habituals els afusellaments i les condemnes a la forca, així com també l'incendi de pobles sencers com Olvan i Gironella. Talment com si fos un senyor feudal, va nomenar un botxí al qual feia anar vestit amb una jaca llarga vermella i negra, capell de copa, calçons de bufes i corretja groga. Al lloc conegut com el tossalet de les Tres Forques, pels aparells mortífers que hi va fer plantar, feia tallar la mà dreta als reus condemnats a pena de la vida abans de penjar-los. Amb especial fàstic es recorda quan va ordenar de decapitar un jove soldat a Casserres, que nomia Josep Fuster, de malnom *corneta Batalla* [4], condemnat per haver mort un company un vespre de gatera; l'endemà va començar amb l'amputació d'una mà; tothom romania astorat menys el comte que, belant, fora de si com un energumen, encara va obligar-lo a posar el cap damunt el piló. Més de deu cops de destrat varen ser necessaris per enllestir la feina. Per rematar-ho va fer esquarterar el cadàver i en va escampar els bocins pels principals carrers de la vila, per l'estil de com es feia en temps de les revoltes foranes, devers quatre-cents anys abans. Berga i tota la comarca estava atemorida, fins al punt que dins l'imaginari popular el cruel general carlí va substituir l'home del sac, ja que als infants malcriats els deien que «se'ls enduria el comte d'Espanya» quan els volien posar a les ordres.

DOSSIER ESPECIAL EL COMTE D'ESPANYA

De les bromes sarcàstiques a la bogeria

Les seves ànsies repressives es conjugaven prou bé amb un particular humor que ha deixat moltes «ocurrències» recollides pels autors que s'hi han referit (vegeu la bibliografia); certes o atribuïbles a la llegenda que n'ha pogut generar la seva mala fama, n'hem volgut apuntar qualcunes:

Quan va ser nomenat capità general del Principat de Catalunya, tancava gent innocent a la Ciutadella i els demanava que pagassin el lloguer del calabós. Va tenir la quimera que els menestrals barcelonins no podien dur mostatxos, amb això que va ordenar que duguessin a la Ciutadella els que no se'ls afaitassin per rapar-los. Tampoc li agradava que les dones duguessin trunyes, els Mossos d'Esquadra s'havien d'encarregar de tallar-los-les. Es diu que odiava les barretines dels pagesos ja que li recordaven les gorres frígies dels revolucionaris francesos.

Va obrir el famós carrer Ferran (dedicat a Fernando VII) de Barcelona d'un dia per l'altre, fent desallotjar forçosament els veïns de les cases per on es va traçar la nova via. Feia tomar les escales dels edificis, deixant així els propietaris defora i els que havien quedat dedins hagueren de baixar amb cordes.

A Vic va fer pujar el cavall fins a la seva habitació, a un tercer pis, i li feia menjar ordi damunt una aparadora. De fet, hi ha qui afirma que se'l veïé saludant des del balcó de Capitanía a Barcelona dalt del cavall.

És xocant la seva predilecció per una cançó popular castellana «*Las habas verdes*», la va fer sonar quan va entrar amb el seu exèrcit a Vic i es diu que la ballava entre les forques, mentre feia befa dels penjats.

La seva família no se salvava del seu «sentit de l'humor»: El seu fill, Josep d'Espanya (conegut pel patrocini de l'engrandiment de l'església de Si-neu) devia ser poc dematiner, ja que a fi d'espavilar-lo li va enviar una quadrilla de tamborers dins el seu dormitori. La seva filla que en bona Nit de Cap d'Any feia planys d'un sentinella que estava de guàrdia baix del palau de la Capitanía, va fer-la sortir al balcó «armada» amb una granera en lloc de fusell a fer guàrdia tota la nit. La seva dona Dionísia, també va ser víctima especialment d'actituds misògines i, pel que sembla, de més d'una relació extramatrimonial.

Malgrat la seva evident manca de pietat, el fervor religiós i el conservadorisme moral exacerbat formaren part també de les seves extravagàncies:

A Barcelona, per Nadal va fer tancar tots els cafès, botigues i fires. També a Berga va clausurar totes les tavernes i va fer tancar un fondista, perquè considerava la ciutat un «centre d'immoralitat i vici». Feia passar el rosari a les fàbriques i publicar oracions al *Diario de Barcelona* que patia sovint la seva censura. A missa, cada diumenge resava amb fervor carregat de medalles i escapularis, romania agenollat i molts de pics posava els braços com si fossin una creu. S'assegura que alguna vegada va arribar a l'èxtasi durant les funcions religioses, fins i tot ho manifestava posant els ulls en blanc i fent contorsions.

Durant la primera Guerra Carlina va ser capturat pels francesos prop de la frontera. A fi d'evitar represàlies es va fer passar per boig. Ho va fer tan bé que durant tres anys ningú va sospitar que només ho feia veure.

Misogin «*viejo vicioso*»

Va ser llegendari el desdeny amb què d'Espagnac tractava les dones, fruit

d'un masclisme malaltís. Ho conegueren dones d'arreu allà on el destinaren i la seva dissortada consort, Dionísia. Pareix ésser que les fermes conviccions ultracatóliques del comte no varen ser obstacle per ometre el seu compromís amb el sagrament del matrimoni:

No podia sofrir que les dones estiguessin mans fentes; quan trobava alguna dona xerrant amb les veïnades pel carrer entrava a ca seva a inspeccionar si tot estava net i desat, i si trobava que mancava fer alguna feina ordenava als seus guàrdies que ho corregissin, ja fos fregar, escurar o espolsar i, en acabar, multava la madona de la casa per malfeinera.

Va fer arrestar la seva dona perquè un dia no li havia cuinat moniacos per dinar. Tot per mor que havien prohibit l'entrada d'un venedor de verdura a la Ciutadella i la pobra Dionísia no n'havia pogut comprar. No va valer l'excusa per salvar-se de l'arrest.

Retrat de Carlos de España gravat per José Gómez. L'il·lustrador reflecteix la cara trasmudada del comte, amb mirada agressiva i posat inquisidor.

DOSSIER ESPECIAL EL COMTE D'ESPANYA

Gravat titulat «*La esplanada de Barcelona*» extret del llibre *La Ciudadela inquisitorial de Barcelona ó Las víctimas inmoladas en las aras del atroz despotismo del conde de España*, de Joaquín del Castillo (imprès l'any 1840). S'hi pot veure el comte d'Espanya colcant a cavall entre els penjats acompanyat d'un canet i un dels seus fiscals. Els mossos d'esquadra (amb barret de copa), a les ordres del comte, munten guàrdia amb les baionetes. Al fons, la Ciutadella.

La seva pacient esposa Dionísia sospitava que el controvertit comte es veia amb una estimada a la Ciutadella (una «amiga entranyable» com diria Juan Carlos de Borbó). Un bon dia va decidir anar al castell on es pensava que celebraven les luxurioses trobades, amb això que es va fer tard, ja eren passades les sis, l'hora en què el comte havia ordenat toc de queda. La despitada comtessa va haver de romandre tota la nit allà tancada.

Durant l'estada a Berga es deia que tenia una estimada, «*la favorita del general*», i que un alcavot li oferia al·lotes que menava a ca seva. Pío Baroja afirma a la seva novel·la que el comte era «*un viejo vicioso*».

La sendera dolorosa

Les intrigues de la Junta de Berga, quan les coses començaren a anar mal dades pels carlins al front basc, marcaren la fi del comte. Aleshores el comte donava mostres d'acostament als elements més radicals del carlisme, cosa que no era del gust del comandament carlista català. L'arbi-

trietat de les decisions del comte i les desproporcionades mesures repressives varen ser comunicades al pretendent Carles de Borbó a fi de suggerir-li'n la destitució. De fet, el pretendent i la seva esposa, la princesa de Beira, feia estona que desitjaven destituir-lo del càrrec; sembla que el comte els enviava cartes amb un to impertinent i pareixia, de vegades, que no li importava gens la causa carlista. El Borbó, des de París, va emetre la carta que comunicava la destitució del comte el mes d'octubre de 1839. La tardor de 1838 la Junta s'havia traslladada al poble d'Avià; allà, just en rebre la notícia que la destitució estava signada, començaren els temors de com reaccionaria el comte en haver-li de comunicar. En vista de l'actitud violenta de Carles d'Espanya, no es podia esperar res de bo, però aviat la Junta va decidir com solucionar el tràmit: matar-lo.

Aprofitaren una reunió de la Junta a la rectoria d'Avià. Li pararen una emboscada just en començar i el retingueren a la rectoria. L'enganaren, li digueren que l'acompanyarien cap a

Andorra des d'on es podria escapar de les ganes de revenja dels seus antics subordinats. Els detalls de la conjura de la Junta i el camí cap a la fi del comte són relatats per Baroja a «*La senda dolorosa*» [5].

La nit de dia 2 de novembre, feren reprendre el viatge al comte, suposadament cap a Andorra. Al pas pel pont de l'Espia, entre Organyà i Coll de Nargó, dos homes enviats per la Junta simularen un atac d'isabelins (partidaris d'Isabel II). Tomaren el comte de damunt el mul en què colcava i amb una corda l'ofegaren. El desvestiren, li lligaren peus i mans, i fermaren una pedra feixuga a la mateixa corda que l'estrangularen. De dalt del pont el tiraren dins el riu Segre. Al cap de poc el cadàver va aparèixer a un arenalet, dit el rasper d'Armena, prop de Coll de Nargó. Es va imposar la llei del silenci, tot i així, ningú dubtava de la identitat del finat i la notícia s'escampà com una taca d'oli. Dia 7 de novembre de 1839 l'enterraven al petit cementiri nargoní.

DOSSIER ESPECIAL EL COMTE D'ESPANYA

La segona vegada que perdé el cap

Si en vida va fer veure que havia perdut el cap, tot i que ningú dubtava del seu desequilibri, de mort el perdé literalment. I la pèrdua va ser per mor de motius psiquiàtrics o, més ben dit, frenològics. L'interès per la frenologia -una teoria que defensava que existia relació entre la forma del crani, les característiques del cervell i els trets psicològics de les persones- va arribar a Catalunya, principalment a través del doctor Marià Cubí. El comte d'Espanya havia de ser, per força, un personatge digne d'estudi per a qualsevol entès en aquella nova modalitat pseudocientífica. D'aquesta forma tan descriptiva redacta «*Les peripècies dels cranis*» [6] l'autor Marcel Fité:

«El doctor Josep Roset era fill d'un catedràtic de la Universitat de Cervera que havia conegut el comte d'Espanya i hi havia tingut amistat. Això degué proporcionar-li dades de primera mà sobre el complex tarannà d'aquell home. Roset feia de metge a Igualada i sembla que també es va sentir atret pels estudis frenològics.

Un dia de 1840, es va posar d'acord amb l'apotecari de Guissona, el senyor Caba, i van decidir apoderar-se del cap del tristament famós comte, per tal de poder-lo estudiar. Amb l'excusa de comprar un animal a la fira d'Organyà, que se celebra el dia de Sant Andreu, van visitar aquella vila acompanyats de dos criats i, de tornada a casa, al seu pas per Coll de Nargó es van ficar al cementiri de Sant Climent i se'n van endur el cap (...).

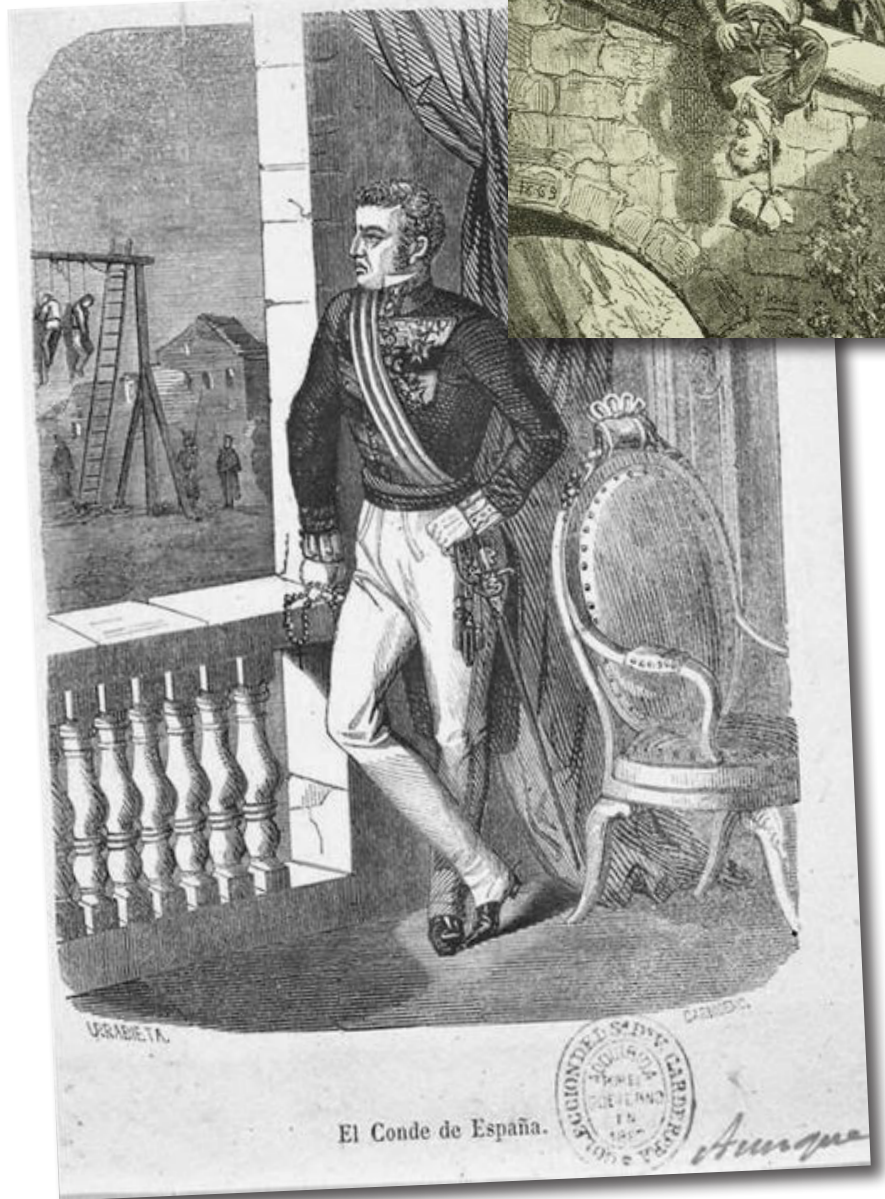
(...) abans d'arribar a Guissona els violadors de la tomba van ser assaltats per uns bandolers. El criat que portava l'alforja amb el crani va aconseguir d'amagar-la sota un reboll sense ser vist, poc abans que els malfactors el detinguessin i el segrestessin, tal com van fer amb els altres companys de viatge.

Al cap de vuit dies, i després de pagar un rescat, van ser alliberats. Tot

seguit van tornar al lloc on hi havia el crani amagat, el van recuperar i, després, Josep Roset, el metge, se l'emportà a Igualada. D'allà el va enviar al mateix Marià Cubí, que en va fer un motlle i diverses còpies, abans de tornar-l'hi.

Alguns anys més tard el doctor Roset se'n va anar a treballar a les Filipines, i entre les coses que va endur-se'n'hi, hi havia el famós crani.

Recreació de l'assassinat dalt del pont de l'Espia feta per Eusebi Planas. L'artista vol donar a entendre la conxorxa per acabar amb la vida de Charles d'Espagnac, dibuixant un dels assaltants i dos que s'ho miren amb l'uniforme carlista.

Caricatura del comte feta per Vicente Urrabieta, s'hi veu el comte contemplant l'esplanada de les forques des del balcó amb un rosari amb la mà dreta i la mà esquerra damunt l'empunyadura de l'espasa.

DOSSIER ESPECIAL EL COMTE D'ESPANYA

En morir el doctor Roset en aquelles illes, les seves pertinences -crani inclòs- van passar als seus hereus d'Igualada. D'Igualada va anar a Cervera: la germana gran del doctor Roset, Antònia Roset, hi estava casada i, perquè el crani no fos profanat, en va fer donació a la congregació de la Bona Mort de l'església de Sant Agustí. Allà van decidir fer-lo servir per cobrir els taüts que es posaven a l'interior del temple els dies de funerals i enterraments.

S'hi va estar fins dia 30 de maig de 1885, data en què el van retornar als seus descendents, aleshores residents a Mallorca. En aquella illa el van poder enterrar amb la resta de les despulles que aquests havien fet traslladar del cementiri de Sant Climent, el 1859. La seva tomba va quedar finalment fixada a la capella neogòtica del casal fortificat que la família de la muller del comte posseïa al peu del puig de Defla, a l'est de la vila de Sineu.»

Tornant a les possibilitats literàries del personatge, a hores d'ara no hi ha notícia d'aparicions d'un cavaller decapitat colcant amb un cavall negre que tragués foc pels ulls i el nas, pels entorns de Defla. La llegendaria mala fama *postmortem* dels nostres comte Mal o comte Arnau no s'ha transvasat al record del comte d'Espanya, per ventura perquè hi ha vegades que d'un bon tros la realitat supera la ficció.

Capella neogòtica de les cases de Defla, datada de l'any 1862, on hi ha el sepulcre de marbre amb el cos, finalment sencer, del primer comte d'Espanya. Fotografia extreta del Catàleg de Patrimoni de l'Ajuntament de Sineu.

Referències:

- [1] de Quiroga Conrado, Soledad. «*La rebelión de los hijos de la nobleza mallorquina a principios del siglo XIX*». Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics, núm. 10, 2000, p. 171-199.
- [2] Baroja, Pío. *Memorias de un hombre de acción*. «*Humano enigma*». ed. Caro Raggio, 1981. Madrid. p. 44 i 74.
- [3] Ibidem. p. 90.
- [4] Fité, Marcel. *El carrer dels petons*. Col·lecció Càlam. Editorial Barcanova, SA, 2003. Capellades. p. 218.
- [5] Baroja, Pío. *Memorias de un hombre de acción*. «*La senda dolorosa*». ed. Caro Raggio, 1981. Madrid.
- [6] Fité, Marcel. op. cit. p. 260-261.

Bibliografia:

- Baroja, Pío. *Memorias de un hombre de acción*. «*Humano enigma*». ed. Caro Raggio, 1981. Madrid.
- Baroja, Pío. *Memorias de un hombre de acción*. «*La senda dolorosa*». ed. Caro Raggio, 1981. Madrid.
- de Quiroga Conrado, Soledad. «*La rebelión de los hijos de la nobleza mallorquina a principios del siglo XIX*». Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics, núm. 10, 2000. Palma
- Fité, Marcel. *El carrer dels petons*. Col·lecció Càlam. Editorial Barcanova, SA, 2003. Capellades.

A Internet:

- Losada, Juan Carlos. «*El fanático reaccionario*». Malos de la Historia. Publicat al diari «*El País*» 15 de gener de 2006. Consulta a www.elpais.com dia 8 de setembre de 2015.
- Belosticalle. «*Porriones de Cataluña*». Article publicat al blog www.belosticalle.blogspot.com es dia 16 de setembre de 2014. Consulta dia 8 de setembre de 2015.